

Deviantinės etiketės reikšmė rekreacines kanapes vartojantiems pilnamečiams asmenims: poveikis ir įveikos mechanizmai

STASYS STIRBINSKAS

Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, Lietuva

Santrauka. *Kanapės – populiariausia draudžiama narkotinė medžiaga Lietuvoje. Narkotinių medžiagų kriminalizacijos efektyvumą kvestionuojančių ir paneigiančių mokslinių tyrimų dėka šia filosofija grįsta politika pamažu praranda dominuojantį statusą. Nepaisant to, ji vis dar populiari daugelyje pasaulio valstybių, įskaitant Lietuvą, kuri nuo 2017 metų dar labiau sugriežtino bausmes už disponavimą nelegaliomis narkotinėmis medžiagomis. Kadangi daugelyje kanapių ir kitų narkotinių medžiagų kriminalizacijos poveikį nagrinėjančių mokslinių tyrimų akcentuojami makrolygio statistikos duomenys, kriminalizacinės politikos poveikis narkotines medžiagas vartojančių asmenų kasdieniniam gyvenimui lieka iki galo neatskleistas. Narkotinių medžiagų kriminalizacijos sąlygos sudaro galimybes plisti ir reprodukuotis neigiamiems diskursams apie narkotines medžiagas ir jas vartojančius asmenis. Kitaip tariant, šie fenomenai padeda sukurti ir apibrėžti su kanapių vartojimu tapatinamą deviantinę etiketę. Dėl šios priežasties svarbu suvokti ne tik kanapių kriminalizacijos poveikį, tačiau ir atskleisti egzistuojančius neigiamus diskursus ir jų įtaką kanapes vartojančiam asmeniui. Galiausiai siekiant aprėpti kuo platesnę deviantinės etiketės poveikio spektrą, svarbu atskleisti jos įveikos mechanizmus, kuriuos taiko šias medžiagas vartojantys asmenys. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog kriminalizacinės politikos poveikis individualiu lygmeniu yra daug platesnis, nei makrolygiu naudojamos statistikos kategorijos.*

Reikšminiai žodžiai: *deviantinė etiketė, rekreacinės kanapės, narkotikų kriminalizacija.*

Įvadas

Kanapės yra populiariausias nelegalus narkotikas Lietuvoje: 11 procentų 15–64 amžiaus asmenų bent kartą gyvenime yra vartoję šios medžiagos (Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas 2016). Nuo 2017 metų Lietuvoje buvo kriminalizuotas net itin mažo kiekio narkotinių medžiagų (įskaitant ir kanapes) laikymas, neturint tikslo jas platinti. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 259 straipsnio 1 dalį, už šį nusižengimą baudžiama bauda, areštu arba laisvės atėmimu iki 2 metų.

Nors kanapės Lietuvoje iki 2017 metų nebuvo dekriminalizuotos, egzistavusi įstatyminė bazė sudarė sąlygas už šiuos pažeidimus būti nubaustiems pagal Administracinių pažeidimų kodeksą, taip išvengiant baudžiamosios atsakomybės. Nuo 2017 metų sausio mėnesio tokios galimybės nebeliko.

Laisvės atėmimo bausmėmis grįsta narkotinių medžiagų reguliavimo politika ne tik prieštarauja pasaulinėms narkotinių medžiagų reguliavimo politikos tendencijoms, taip pat konkrečių šalių, pavyzdžiui, Portugalijos, gerajai praktikai, tačiau ir Pasaulio sveikatos organizacijos bei Pasaulio banko (2017) rekomendacijoms, raginančioms siekti narkotinių medžiagų dekriminalizavimo. Narkotinių medžiagų politikos komisijos (angliškai – *Global Commission on Drug Policy*) 2018 metų ataskaitoje pabrėžiama, jog narkotinių medžiagų uždraudimas ir kriminalizavimas turi tokį pat neigiamą poveikį šių medžiagų vartojimui visuomenėje, kiek turėtų visišką tokių medžiagų legalizavimas ir maksimalus rinkos dereguliacija. Negana to, kanapės yra visapusiškai mažiau kenksmingos nei alkoholis ar tabakas tiek jas vartojančiam individui, tiek aplinkai (Nutt et al. 2010).

Nepaisant galimo narkotinių medžiagų reguliavimo politikos neefektyvumo siekiant mažinti narkotinių medžiagų vartojimą, šių medžiagų kriminalizavimas savaime turi ir kitų, netiesioginių pasekmių. Viena iš jų – didesnis laisvės atėmimo bausmėmis nubaustų piliečių skaičius visuomenėje: iš 2 milijonų 2003 metais JAV kalėjimuose bausmes atlikusių asmenų 450 tūkstančių buvo nuteisti už su narkotinėmis medžiagomis susijusius nusikaltimus (Schiraldi, Ziedenberg 2003). Kita netiesioginė narkotinių medžiagų kriminalizavimo pasekmė – selektyvus teisingumas: JAV Kalifornijos valstijoje, Sakramento apygardoje, 1987–1989 metais areštuotų ir vėliau nuteistų asmenų bylų dėsningumą analizė atskleidė, jog afroamerikiečiai už tuos pačius, su narkotinėmis medžiagomis susijusius nusikaltimus buvo baudžiami griežčiau nei Lotynų Amerikos gyventojai, o šie buvo baudžiami griežčiau nei baltaodžiai amerikiečiai (Barnes, Kingsworth 1996). Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, jog narkotinių medžiagų kriminalizavimas sukuria prielaidas mažumų diskriminacijai visuomenėje. Nors agresyvios narkotinių medžiagų reguliavimo politikos įtaka minėtose srityse yra ištyrinėta, su ja siejamų priemonių poveikis individo kasdieniam gyvenimui vis dar nėra iki galo žinomas. Norint suprasti visą šių veiksnių poveikio spektrą, svarbu atskleisti subjektyvias individo patirtis, kurias išgyvena nelegalias narkotines medžiagas vartojantis asmuo.

Egzistuoja įprastinio narkotinių medžiagų vartojimo sociologijos, gebančios neproblemizuoti šios veiklos be pagrindo, poreikis (Hammersley 2017). Lietuvoje ir pasaulyje atliekami moksliniai tyrimai, nagrinėjantys narkotinių medžiagų vartojimo problematiką, tačiau su šiomis medžiagomis ir jų vartojimu susijusių negatyvių diskursų poveikis, kurį patiria narkotines

medžiagas vartojantys individai, išlieka netyrinėtu fenomenu. Vienas iš simbolinio interakcionizmo teorijos pradininkų Becker kanapių vartojimą apibrėžė kaip deviantinio elgesio formą (Goode 2018). Narkotinių medžiagų kriminalizacijos sąlygomis sukuriama palanki erdvė plėstis ir stiprėti su šiomis medžiagomis ir jų vartojimu siejamai demonizacijos retorikai (Levine 2003). Dėl šių priežasčių svarbu suvokti, kaip su narkotiniu medžiagų vartojimu susijusios visuomenėje vyraujančios neigiamos nuostatos – negatyvūs diskursai – veikia jas vartojančių asmenų kasdienį gyvenimą.

Rekreacinės kanapės – kanapės ar jų produktai, vartojami nesiekiant naudoti sveikatai. Deviantinė etiketė – visuomenėje egzistuojančių grupių tarpusavio sąveikos proceso, kurio kontekste interpretuojamas nusikalstamumas, rezultatas (Crossman 2018). Darbe ši sąvoka naudojama apibrėžti kanapių kriminalizacijos bei negatyvių diskursų (apie kanapes ir jas vartojančius asmenis) daromą įtaką šių medžiagų vartojantiems asmenims. Narkotinių medžiagų kriminalizacija kartu su egzistuojančiais neigiamais diskursais apie kanapes ir jas vartojančius asmenis sukuria ir apibrėžia su šiuo elgesiu siejamos deviantinės etiketės ypatumus. Dėl šios priežasties, siekiant kuo geriau atskleisti deviantinės etiketės poveikį kanapes vartojantiems asmenims, būtina atskirai įvertinti ne tik abiejų ją sudarančių dalių tiesioginę įtaką, tačiau ir šios etiketės įveikos mechanizmus, taikomus siekiant sušvelninti aptartų reiškinių pasekmes.

Globalinės narkotinių medžiagų kriminalizacija grįstos politikos įsigalėjimas ir apraiškos Lietuvoje

Pasak Greenslit (2014), kanapės yra uždraustos ne dėl tikros ar menamos šios medžiagos žalos jauno žmogaus smegenims, o dėl 20 amžiaus pradžioje JAV vykusios panikos skleidimo kampanijos, nukreiptos prieš imigrantus iš Meksikos. Anot autoriaus, šią kampaniją pirmasis pradėjo JAV Federalinio narkotikų biuro vadovas Anslinger. Ši veikla buvo vainikuota 1937 metų Marihuanos mokesčio aktu – federaliniu įstatymu, ženkliai apmokestinusiu kanapes ir jų pluoštą. Sumaniai naudodamasis viešąja žiniasklaida, Anslinger skleidė efektyvią, prieš kanapes nukreiptą dezinformaciją, iškreipiančią sukeliama poveikį. Pavyzdžiui, kanapes jis vadino jaunimo žudiku, o jų poveikį tiesiogiai siejo su šalyje įvykdomomis žmogžudystėmis, savižudybėmis, apiplėšimais, užpuolimais, pagrobimais, įsilaužimais bei maniakiškos beprotybės poelgiais. Anot Greenslit (2014), toks sensacionalizmas buvo tiesiogiai nukreiptas į baltaodžius skaitytojus, kurie galėjo nerimauti, jog šis be galo pavojingas „etnis“ narkotikas gali atsidurti jų vaikų rankose. Anot Greenslit (2014), netgi žodis *marihuana*, kilęs iš Meksikos, buvo strateginis

Anslinger pasirinkimas. Jis atnaujino žodį *kanapė*, kuris medikų leksikone iki tol egzistavo dešimtmečiais ir buvo naudojamas apibūdinti tinktūras, skirtas mažinti skausmą ir gydyti šlapimo nelaikymą kaip specifinis etninis augalas. Su kanapių draudimu ir apmokestinimu susiję įstatymų pokyčiai buvo įgyvendinti nepaisant to, jog jiems oponavo Amerikos medikų asociacija (Greenslit 2014).

Anot Levine (2003), nacionalinio narkotinių medžiagų draudimo fenomenas prasidėjo praėjusio amžiaus trečiajame dešimtmetyje Jungtinės Amerikos Valstijose kaip tuo metu vyravusios alkoholio draudimo politikos dalis. 1933 metais nacionalinė alkoholio prohibicija buvo panaikinta, o narkotinių medžiagų draudimai liko galioti. Pasak autoriaus, nuo 20 amžiaus vidurio ši šalis atrado sąjungininkų valstybių Europoje, kurių valdžios buvo gerokai labiau linkusios svarstyti antinarkotinius įstatymų aktus nei palaikyti alkoholio draudimus. Ketvirtajame 20 amžiaus dešimtmetyje Jungtinės Amerikos Valstijos padėjo sukurti dvi tarptautines anti-narkotinių medžiagų sutartis, sulaukusias kitų šalių palaikymo. 1948 metais Jungtinių Tautų Organizacija narkotinių medžiagų draudimą išsikėlė kaip vieną iš savo veiklos prioritetų. 1961 metų Jungtinių Tautų Organizacijos Bendroji narkotinių medžiagų konvencija kartu su 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencija ir 1988 metų kovos su narkotinėmis medžiagomis sutartimis sukūrė ir įtvirtino globalią narkotinių medžiagų draudimo politiką. Anot Levine (2003), istoriškai šiuos draudimus palaikė ir įdiegė pačios įvairiausios valstybės – nuo kapitalistinių demokratijų iki autoritarinių santvarkų. Narkotinių medžiagų draudimas buvo viena iš plačiausiai priimtų, gerbiamų ir legitimų 20 amžiaus politinių idėjų. Pasak Levine (2003), nėra abejonių, jog įvairios pasaulio šalių vyriausybės narkotinių medžiagų draudimą taikė dėl didžiulio Jungtinių Amerikos Valstijų ir jų sąjungininkų spaudimo. Nepaisant to, vien Jungtinių Amerikos Valstijų galios argumentas nėra pakankamas paaiškinti, kodėl šis politinis sprendimas buvo taip pozityviai sutiktas ir greitai įsigalėjo visame pasaulyje. Narkotinių medžiagų draudimo politika buvo tiesiogiai naudinga ją suformavusių šalių valdžios institucijoms. Pirmiausia ji suteikė didesnes galias policijai ir karinėms galios struktūroms: su narkotinėmis medžiagomis kovoti deleguotos policijos ir armijos pajėgos įgijo įgaliojimus vykdyti slaptus tyrimus beveik visose šalių teritorijose, kadangi narkotinių medžiagų pagrindinis verslas taip pat galėjo veikti beveik visur. Kita svarbi narkotinių medžiagų draudimo išdava, naudinga valdžios institucijoms, – demonizacijos retorika. Levine (2003) atkreipia dėmesį, jog prieš narkotines medžiagas nukreiptose žinutėse dažnai akcentuojama individo asmeninė atsakomybė už jo sveikatą ir ekonominę sėkmę, pagarba policijai, gebėjimas atsispirti grupės spaudimui, religinių vertybių ir simbolių pateikimas, kaip veiksnių, padedančių pasveikti nuo

priklausomybės ligų. Sportas ir treniruotės šiuose naratyvuose dažnai pateikiami kaip narkotinių medžiagų vartojimo alternatyva pabrėžiant, jog dėl šių priešasčių profesionalūs sportininkai turėtų būti nuolat testuojami dėl galimo draudžiamų preparatų vartojimo. Prastas edukacinis pažangumas yra tapatinamas su narkotinių medžiagų vartojimu, o moksliniai laimėjimai – su abstinencija ir pozityvaus tėvų pavyzdžio demonstravimu. Anot autoriaus, daugybė įvairių žmonių grupių visuomenėje, pavyzdžiui, policininkai, politikai, mokytojai, medicinos autoritetai, religiniai lyderiai, šiuose naratyvuose gali atrasti vertę ar naudą, kuri gali būti diegiama ir įgyjama vykdant narkotinių medžiagų demonizaciją (Levine 2003).

Pasak Beckett ir Herbert (2009), nepaisant Jungtinėse Amerikos Valstijose plačiai paplitusio, ilgą laiką besitęsusio pasipriešinimo kanapių kriminalizacijai, nuo 20 amžiaus pabaigos su šiais pažeidimais susijusių asmenų sulaikymų kiekis ir dažnis tik didėjo. Anot autorių, intensyvus kriminalizacija grįstos politikos vykdymas nedavė jos šalininkų siektų rezultatų: nepaisant padidėjusių sulaikymo rodiklių, paskutinį 20 amžiaus dešimtmetį kanapių kaina juodojoje rinkoje sumažėjo, šios medžiagos vidutinė koncentracija padidėjo, ji tapo lengviau prieinama ir populiarsnė. Anot Beckett ir Herbert (2009), kanapių kriminalizacija grįsto įstatyminio reguliavimo įgyvendinimas reikalauja reikšmingų fiskalinių ir organizacinių išteklių, kurie galėtų būti panaudojami siekiant kitų visuomenės gerovę skatinančių ar palaikančių tikslų. Negana to, šių įstatymų taikymas sukuria platų socialinių, psichologinių ir finansinių kaštų spektrą, dažnai tenkanti ne tik sulaikytiems asmenims, tačiau ir jų šeimos nariams. Pasak Beckett ir Herbert (2009), perėjimas prie kanapių dekriminalizacija grįstos politikos įgyvendinimo arba kriminalizacija grįsto įstatyminio reguliavimo įgyvendinimo švelninimas nesukelia šios medžiagos vartojimo statistikos pokyčių. Anot autorių, Jungtinėse Amerikos Valstijose daugelis valstijų ar apylinkių yra dekriminalizavusios kanapes arba sumažinusios su jomis siejamų įstatymų įgyvendinimo prioritetizavimą, tačiau nėra jokių įrodymų, jog šie pokyčiai sąlygojo kanapių vartojimo ar su juo susijusių problemų visuomenėje didėjimą (Beckett, Herbert 2009).

Pasak Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjo Cinino (2018), Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje nėra kriterijų, atskiriančių narkotinių medžiagų platinimą ir jų pasidalijimą draugų būryje, – savanaudiškumo kriterijų. Pasak Cinino (2018), asmuo, nusprendęs kanapių suktine pasidalinti su keliais bičiuliais, yra teisiamas kaip narkotinių medžiagų platintojas, todėl minimali bausmė, kuri gali būti skirta tokioje situacijoje atsidūrusiam žmogui, yra dveji metai laisvės atėmimo. Asmenys, su kuriais narkotine medžiaga buvo pasidalinta, yra laikomi tik jos įgijėjais, todėl jie dažniausiai baudžiami švelnesnėmis bausmėmis – bauda, arba

laisvės apribojimu. Cininas (2018) pabrėžia, jog patį teistumo faktą taip pat galima traktuoti kaip tam tikrą bausmės rūšį, tačiau, nepaisant šių atgrasymo priemonių, asmenų, teisiamų už įstatymų, susijusių su narkotinių medžiagų reguliavimu, pažeidimus skaičius kasmet vis didėja. Didelė dalis šių žmonių yra jauni, neturintys trisdešimties metų asmenys, tarp jų yra ir nepilnamečių. Anot teisėjo, šis faktas indikuoja, jog šiuo metu Lietuvos Respublikos įstatyminėje bazėje įtvirtintos atgrasymo nuo narkotinių medžiagų vartojimo priemonės yra neveiksmingos. Cininas (2018) įvardija ir kitą neigiamą griežto įstatyminio reguliavimo aspektą: anot jo, itin griežtos bausmės panaikina skirtumą tarp realių pavojingų nusikaltėlių ir asmenų, į įstatymo pinkles patenkančių atsitiktinai. Galima teigti, jog tokioms tendencijoms besitęsiant ilgą laikotarpį, įgytas teistumas visuomenės akyse gali tapti trivialiu reiškiniu (Cininas 2018).

Anot Varkalio (2019), nuo 2017 metų, kuomet buvo panaikinta galimybė už nedidelio narkotinių medžiagų kiekio disponavimą bausti pagal administracinę atsakomybę, dėl šių veikų pradėtų ikiteisminių tyrimų kiekis padidėjo daugiau nei 50 procentų, o dėl šių medžiagų platinimo pradėtų ikiteisminių tyrimų kiekis sumažėjo 22 procentais. Remiantis šia statistika, vertinant nusikalstamų veikų sunkumą ir galimybes efektyviai nustatyti sunkius pažeidimus atlikusius asmenis, galima pagrįstai abejoti ikiteisminius tyrimus atliekančių įstaigų darbo krūvio pasiskirstymo proporcingumu. Pasak Varkalio (2019), 2004–2016 metų laikotarpiu dažno ar probleminio narkotikų vartojimo rodikliai Lietuvoje iš esmės nekito. Nors nustatytas nedidelis individų, bent kartą vartojusių šias medžiagas, skaičiaus padidėjimas, jis atitiko kitose Europos valstybėse užfiksuotas tendencijas, o bendri šalies rodikliai buvo mažesni už Europos Sąjungos vidurkį. Anot autoriaus, 2010–2016 metų laikotarpiu nuolat didėjo su narkotinių medžiagų vartojimu siejamų mirčių skaičius: 2016 metais vienam milijonui Lietuvos gyventojų teko 38 mirties atvejai – rodiklis, beveik dvigubai viršijęs Europos Sąjungos vidurkį. 2008–2016 metų laikotarpiu žmogaus imunodeficito viruso susirgimų skaičius šalyje didėjo beveik dvigubai, o 2016 metais Lietuvoje užfiksuoti 28,9 nauji susirgimai, susiję su narkotikų vartojimu, tenkantys milijonui gyventojų – daugiau nei dešimt kartų viršijo 2015 metų Europos vidurkį – 2,1 atvejo, tenkančio milijonui gyventojų. Tokie statistiniai duomenys leidžia teigti, jog baudžiamąja atsakomybe grįsta narkotinių medžiagų kontrolės politika ne tik neefektyvi, tačiau ir sukelianti papildomas neigiamas pasekmes individo sveikatai bei visuomenės saugumui (Varkalis 2019).

Anot Cabral (2017), nuo 2001 metų liepos 1 dienos, Portugalijoje buvo dekriminalizuotas narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas, laikymas ir įsigijimas asmeniniais tikslais. Šis įstatymas priimtas dėl to, jog

nepaisant santykinai panašios narkotinių medžiagų vartojimo statistikos lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis, Portugalija patirdavo daugiau su šių medžiagų vartojimu susijusių tiesioginių neigiamų pasekmių – perdozavimų, mirčių, infekcinių ligų plitimo. Anot autoriaus, įstatymas priimtas iš dalies ir dėl to, jog valstybė neturėjo išteklių, reikalingų brangiai kainuojančiai kovos su narkotikais politikai įgyvendinti, kaip tai padarė Jungtinės Amerikos Valstijos ar kitos šalys. Pasak Cabral (2017), Portugalijos narkotinių ir psichotropinių medžiagų dekriminalizacijos politika viso pasaulio akyse tapo netikėta sėkmės istorija: nuo jos pradžios narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo rodikliai šalyje sumažėjo, o baimė, jog Portugalija gali tapti narkoturizmo šalimi – nepasitvirtino. Anot autoriaus, nors žmogaus imunodeficito viruso ir akvizitinio imunodeficito sindromu sergančių asmenų rodikliai šalyje vis dar viršija Europos Sąjungos vidurkį, tačiau po įstatymo priėmimo jie taip pat sumažėjo. Sumažėjo ir asmenų, mirusių nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų rodikliai, šiuo metu jie yra vieni iš mažiausių visoje Europos Sąjungoje – Portugalijoje dėl šios priežasties miršta 1 iš 4.5 milijonų asmenų, o Europos vidurkis siekia 19.2 (Europos narkotikų ir narkotinių medžiagų priklausomybių stebėsenos centras 2016). Įvairiose šalyse taip pat vis labiau įsivyrąja konsensusas, jog narkotinių medžiagų vartotojai nėra nusikaltėliai. Šiuo metu iš esmės vis labiau kalbama apie tai, jog šie žmonės yra ligų aukos arba eiliniai piliečiai, neturintys jokių patologijų, kurių atžvilgiu valdžia paprasčiausiai yra pernelg protekcinė arba dorovinė (Husak, Marneffe 2005).

Metodologinės pastabos

Kokybinio tyrimo metodas šiame darbe buvo pasitelktas todėl, jog nagrinėjama tema yra mažai tyrinėta. Tyrimu siekta atskleisti jo dalyvių subjektyvius požiūrius ir suvokimą, taip išplečiant žinių apie tyrinėjamą fenomeną ir jo sudėtinės dalis spektrą. Tyrimo laikotarpis: 2018 metų lapkričio mėnuo – 2020 metų vasario mėnuo. Tyrimo populiacija – pilnamečiai asmenys, vartojantys rekreacines kanapes. Bendras tyrimo dalyvių skaičius – 12, iš jų 10 tyrimo metu gyveno Lietuvoje, 2 tyrimo metu gyveno užsienyje, tačiau turėjo Lietuvos pilietybę. 9 tyrimo dalyviai vyrai, 3 – moterys. Tyrimo imties dydį sąlygojo duomenų prisisotinimas. Įvertinus tai, jog Lietuvos Respublikos įstatyminėje bazėje tyrimo dalyvių grupė yra priskiriama prie teisės pažeidėjų, kuriems gresia baudžiamoji atsakomybė; siekiant maksimaliai apsaugoti tyrimų dalyvių konfidencialumą, pasirinkta neviešinti jokių kitų bendrųjų jų charakteristikų. Dėl galimų sunkumų pritraukiant potencialius tyrimo dalyvius pasirinkta patogioji tyrimo dalyvių atranka.

Tyrimo duomenų rinkimo priemonė – pusiau struktūruoto interviu metodas. Duomenų rinkimo procesas vyko trimis skirtingais būdais: 7 interviu buvo atlikti gyvai, 4 – tiesioginių internetinių konferencijų metu, 1 – tiesiogiai susirašinėjant vienoje iš interneto socialinių platformų (tokį pageidavimą išreiškus tyrimo dalyvei). Trumpiausio gyvai ar internetinių konferencijų metu atlikto interviu trukmė – 21 minutė ir 6 sekundės, ilgiausio – 1 valanda, 10 minučių ir 32 sekundės. Tyrimo duomenų analizei pasirinktas kokybinio turinio analizės metodas. Tyrimo metu dalyvių atžvilgiu buvo laikomasi informuoto sutikimo, laisvo dalyvavimo ir anonimiškumo užtikrinimo principų. Tyrimo dalyviams buvo atskleistas tyrimo tikslas ir preliminarūs uždaviniai. Tyrimo dalyviai taip pat buvo informuoti, jog dalyvavimas yra savanoriškas ir gali būti nutrauktas bet kuriuo metu, jų pačių valia. Didžiausias etinis iššūkis, kilęs tyrimo laikotarpiu, – informantų konfidencialumo užtikrinimas. Atsižvelgiant į potencialią žalą, kurią dėl jo pažeidimo galėtų patirti tyrimo dalyviai, šis aspektas buvo laikomas vienu iš didžiausių tyrimo prioritetų.

Kanapių kriminalizavimo poveikis jas vartojantiems asmenims

Siekiant suprasti visą kanapių kriminalizacijos poveikio spektrą, svarbu atskleisti, kaip šį reiškinį suvokia kanapes vartojantys asmenys. Dalis tyrimo dalyvių atskleidė, jog kanapėmis nevengia dalintis draugų būryje, todėl, remiantis Lietuvos Respublikos įstatymine baze, šią veiklą prilyginančią narkotinių medžiagų platinimui, rizikuoja būti nuteisti laisvės atėmimo bausme nuo 2 iki 8 metų, nepaisant to, jog tokiu elgesiu nesiekia asmeninės naudos.

Na, ir mano kolega sako „ir man pamėgint“, žinai, žiūriu – tas „joint‘as“ mano nedraugiškas, gi žinau, kad žmogus nei karto gyvenime nemėginęs, nežinojau, kuo tai baigtis gali. Na, tai sakau „imk tu kokių tris dūmus įtrauk“, tris dūmus įtraukė, tada atsisėdo (Jogaila).

Nors įstatyminėse formuluotėse su kanapių kriminalizacija susijusios bausmės yra universalios, realybėje ši priemonė gali sąlygoti skirtingas pasekmes individų karjeroms, jų perspektyvoms ar su tuo siejamais ateities planais. Pavyzdžiui, teistumą gavęs nekvalifikuotą darbą dirbantis asmuo veikiausiai patirs gerokai mažesnius ekonominius bei socialinius nuostolius, nei geros reputacijos reikalaujantį gerai apmokamą darbą dirbantis žmogus. Šiuos skirtumus taip pat gali lemti profesinės normos, vertybės ar

kiti ekonominiai bei sociokultūriniai faktoriai. Dėl šių priežasčių tyrimo dalyviai išskyrė skirtingas galimas teistumo pasekmes jų profesiniame gyvenime – nuo neigiamo kolegų požiūriu apsiribojančio poveikio iki darbo vietos praradimo, sunkumų įsidarbinant ateityje, karjeros studijuojamoje profesijoje priverstinio nutraukimo ar ateities planų emigruoti ir įsidarbinti užsienyje netekties.

Antras aspektas tai, kad tai gali truputį žlugdyti ir karjerą, gali būti sunkiau susirasti darbą, jeigu yra tikrinami tokie dalykai. Tokia informacija taip pat gali nutekėti ir iki esamo darbdavio, galbūt galima prarasti darbą tokiu atveju (Kamilė).

Dėl kriminalizacijos keliamų grėsmių didžioji dalis tyrimo dalyvių pripažino patiriantys nuolatinį stresą. Kai kurie tyrimo dalyviai taip pat atskleidė, jog dėl šių nuogaštavimų jie reguliariai patiria paranoją bei panikos priepuolius, paaštrėjančius vartojant kanapes. Nepaisant to, jog šiuos potyrius iš dalies galima sieti su pačios narkotinės medžiagos poveikiu, liberalesnę kanapių kontrolės politiką praktikuojančiose užsienio šalyse gyvenantys informantai atskleidė, jog šios medžiagos vartojimas jiems nebekelia Lietuvoje jaustų stresorių.

Ir aš žinau, kad tai realybė, nes aš dabar kur gyvenu, tai visiškai ramiai, jokios paranojos ar ten panikos, kuri anksčiau būdavo, kad ten parūkai ir negali galvot daugiau apie nieką, tik kaip kažkaip beldžia į tavo duris (Joana).

Egzistuojančios kriminalizacinės politikos motyvų kvestionavimas tarp kanapes vartojančių asmenų gali tapti nepasitikėjimo valstybe ar jos institucijomis priežastimi, nors didelė dalis tyrimo dalyvių narkotinių medžiagų kriminalizacijos politiką siejo su valdžios neišmanymu ar perdėtu konservatyvumu, keletas tyrimo dalyvių įžvelgė kur kas klastingesnius šio įstatyminio reguliavimo ketinimus – valdžios siekius kontroliuoti jaunų žmonių emigracijos mastus, generuoti pelną teisinėje sistemoje dirbantiems specialistams ar tarnauti alkoholio industrijos interesams.

Mano manymu, tai yra valstybės būdas ir tų politikų, ne visų, bet tų, kurie žino, kurie turi daugiausiai įtakos, čia jų yra būdas jaunimą laikyti Lietuvoje. Gauni baudžiaką, nelabai gali eiti rimtesnių pareigų, taip pat nelabai gali bandyti išvažiuoti į užsienį. Vyksta teismai, visą kitą... Tave priverčia čia kažkur susirast darbą <...> Kitas pamąstymas būtų... Gal pinigų darymas, kad labiau iš to alkoholio, nežinau (Jaunius).

Dalis tyrimo dalyvių atskleidė, jog pats kanapių kriminalizacijos faktas sukuria tam tikrą stigmą, neigiamai veikiančią jų savivertę. Vertinant pro deviantinio elgesio prizmę, šalies įstatyminė bazė gali būti suvokiama kaip tam tikras visuomenėje vyraujančių vertybių ir normų atspindys. Šiuo atveju kanapes vartojančius asmenis ji sugretina su žmogžudžiais, vagimis, prievartautojais ir kitomis asmenų, už kurių veikas taikoma baudžiamoji atsakomybė, grupėmis. Natūralu, jog toks tapatinimas daro neigiamą įtaką kanapes vartojančių asmenų savivertei.

Aš esu kriminalinis nusikaltėlis, taip, kadangi aš kažkur tai ieškau kontaktų, lėndu į juodąją rinką, kartu su kitais tokiais pačiais nusikaltėliais, kurie prekiauja, dar didesni, nes jie dar platina, iš jų perku, tai yra konspiraciniai susitikimai, konspiraciniai susirašinėjimai (Jonas).

Kanapių kriminalizacija tiesiogiai veikia ne tik informantų požiūrį į save, tačiau ir jų artimųjų nuostatas. Dalis tyrimo dalyvių atskleidė, jog patekus į teisėsaugos akiratį šiems tektų susidurti ne tik su tiesioginėmis įstatymuose numatytais pasekmėmis, tačiau ir su neigiamu apie tai sužinojusių artimųjų reakcija. Kanapių kriminalizacijos keliamos grėsmės taip pat gali turėti neigiamą įtaką ir šiai asmenų grupei, tapdamos potencialiu streso šaltiniu.

Na, kaip pasakyt, aš gi galiu pasakyt, na, taigi papulčiau, aišku, uždarytų garantuotai keturiasdešimt aštuoniom valandom. Taigi mano močiutei gi šakės būtų – „aježau, mano nabagą anūkėlių su narkotikais pagavó“, na, tai vat, tai čia tik dėl to (Jogaila).

Kanapių kriminalizacija blokuoja galimybes vykdyti šios medžiagos kokybės kontrolę, todėl perkant juodojoje rinkoje, didėja rizika įsigyti nekokybišką narkotinę medžiagą ir pakenkti savo sveikatai. Pasak informantų, narkotikų prekeiviai yra suinteresuoti savo pelno maksimizavimu, tad didesnis narkotinės medžiagos svoris reiškia didesnę pardavimo kainą, taip sukuriamą papildoma motyvacija jį didinti dirbtinėmis priemonėmis. Nėgana to, kanapių prieinamumas juodojoje rinkoje nėra pastovus, todėl egzistuojant laikinai pasiūlos stokai išaugusi paklausa sąlygoja pačių vartotojų mažesnius kokybės standartus, o žalos sveikatai rizika dar labiau didėja. Ši rizika taip pat veikiausiai didėja asmenims, gyvenantiems mažesniuose miesteliuose, kadangi dėl galbūt monopolizuotos juodosios rinkos kokybė tampa dar mažiau svarbi šiomis medžiagomis prekiaujantiems asmenims. Įsigyjant nelegalias narkotines medžiagas taip pat egzistuoja rizika būti apiplėštam ar sužalotam.

Taip pat gaunasi šiokia tokia monopolija, kad atitinkami pardavėjai, mažam miestui jų reikia mažiau, vadinasi, jie gali pardavinėti prastesnė kokybe, mažesniais kiekiais ir taip toliau. Vat čia vienas pažįstamas sakė: „Na, žinai, Vilniuje toks pardavėjas jau seniai būtų praradęs visą savo klientūrą su tokiais bajoriais“. Tai nežinau, tikrai, neaiški medžiaga, keistai kvepia, dar kažkaip tai (Kamilė).

Na, pirmas dalykas, kad tu gali gauti kanapę, visiškai apipurkštą chemikalais, prastos kokybės, su žiurkių nuodais. Žinokit, tikrai ne vienkąrt taip buvo, ir man teko su tais žmonėmis iš karto nutraukti visus santykius. Antras dalykas – tai, kad tie, kurie pardavinėja, jie gali iš tavęs pinigų pavogti, sumušti (Jaunius).

Dėl savo represinio pobūdžio, kriminalizacijos politika apsunkina pagalbos teikimo procesą priklausomybės ligomis sergantiems asmenims. Kaip atskleidė Portugalijos praktika, dėl kriminalizacijos kuriamų baimių ir stigmų šiomis ligomis sergantys asmenys dažnai bijo kreiptis pagalbos į specialistus, nuogaustaudami, jog šie juos pasmerks, įduos teisėsargai ar kitaip jiems pakenks (Cabral 2017). Šis apibūdinimas atitinka situaciją, kurioje yra atsidūręs tyrimo dalyvis Agnius. Nors jis pripažįsta, kad yra priklausomas nuo kanapių, vyras įsitikinęs, jog priklausomybių ligų centre dirbantys specialistai jam ne tik negebėtų padėti, tačiau gali būti ir pakenktų. Dėl šios priežasties jis vengia kreiptis pagalbos, nepaisant to, jog, jo paties teigimu, savarankiškai nustoti vartoti ar kontroliuoti narkotinių medžiagų vartojimą jis nėra pajėgus.

Pamąstai apie tai, kad tau reikėtų mažiau rūkyti. Pasistengi ten, žinai, viena kita diena praeina, pailsi ir vėl atgal į tą savo streak'ą savaičių <...> Išvažiuoji paskui, pradedi kažkuriuo momentu nieko nematyt tame bloge, ir atrodo, kad pasakysi sau „stop“ ir sustosi, bet laikui bėgant matai, kad „stop“ neveikia, – toliau ir toliau rūkai <...> Na, jeigu aš nueisiu dabar į priklausomybių centrą ir pasakysiu, kad man reikia pagalbos, nes aš rūkau kanapes, tai aš esu šimtu procentų užtikrintas, kad jie man iškvies policiją. Na, ne šimtu, devyniasdešimt procentų, bet taip vyksta. Jeigu tu ten ateini ir pasakai, kad esi apsivartojęs narkotikų, į priklausomybių grynai reabilitacijos centrą kas ateina, pasako „man reikia pagalbos“, jiems labai dažnai iškviečia policiją ir pirmą apieško. Aš esu girdejęs tokių istorijų, dėl to niekas ten neina, nes ten... Žinai, pasiimti pagalbą, tai gerai, jeigu kažkas ją nori suteikti, o kai tu ateini pagalbos ir tave dar į areštinę uždaro, tai kas čia per pagalba? (Agnius).

Negatyvūs diskursai apie kanapes ir jų poveikį jas vartojantiems asmenims

Pirmasis atskleistas diskursas: kanapės – pereinamasis narkotikas. Pasak Jono, šis jau prieš penkerius metus pradėjo girdėti mamos priekaištus, jog pradėjęs vartoti kanapes vėliau pereis prie sunkesnių, kenksmingesnių narkotinių medžiagų. Tyrimo dalyvis Algirdas atskleidė, jog sužinoję, kad jis vartoja kanapes, šeimos nariai reagavo itin neigiamai, savo nuostatas grįsdami „pereinamojo narkotiko“ (angliškai – *gateway drug*) argumentu. Pasak Boeri (2015), tai hipotezė, pagrįsta prielaida: kadangi dalis heroiną, kokainą ar metamfetaminą vartojančių asmenų praeityje yra vartoję kanapes, vadinasi, kanapės yra pereinamoji narkotinė medžiaga, vedanti prie stipresnių narkotikų. Ši hipotezė suponuoja priežastinių mechanizmų egzistavimą, biologiškai jautrinančių narkotinių medžiagų vartotojus, jog šie taptų linke išbandyti sunkesnes narkotines medžiagas. Anot autorės, mokslinių tyrimų duomenimis, didžioji dalis kanapes vartojančių asmenų nepereina prie sunkesnių narkotinių medžiagų. Negana to, daugelis kanapes vartojančių asmenų šios veiklos nebetęsia pasibaigus paauglystei arba sukūrus šeimą. Pasak Boeri (2015), didžioji dalis mokslinių tyrimų, bandančių atskleisti ryšį tarp kanapių ir sunkesnių narkotinių medžiagų vartojimo, remiasi koreliacija, egzistuojančia tarp šių kintamųjų, tačiau moksliniai tyrimai, siekė atskleisti pereinamuosius veiksnius, lemiančius sunkių narkotinių medžiagų vartojimą, kanapių fenomeno neišskyrė. Jų rezultatai tokiais veiksniais įvardijo skurdą, prastą socialinę aplinką, ryšį su kitais sunkias narkotines medžiagas vartojančiais asmenimis, tam tikras psichikos ligas, taip pat narkotinių medžiagų kriminalizaciją ir su ja susijusius draudimus. Anot Boeri (2015), su kanapėmis siejamas „pereinamojo narkotiko“ mitas išlieka gyvas dėl savo istorinio konteksto bei tam tikrų interesų grupių, kurioms naudinga *status quo*. Pasak autorės, kai kurie tyrimai netgi atskleidė šiai hipotezei priešingus faktus, išskyrė kanapes, kaip efektyvią gydymo nuo priklausomybės opiatams priemonę. Kanapes legalizavusiose JAV valstijose sumažėjo nusikalstamumo bei mirčių nuo perdozavimo opiatais rodikliai (Boeri 2015).

Labai priešišškai žiūri, ir jau kiek metų praėjo, ir tas pats per tą patį. Nors prieš gerus penkis metus, pamenu, jinai sakė: „Dar penki metai, tu pradėsi į veną badytis, iš tavęs nieko neliks“, bet kažkodėl, žiūriu, aš nežlungu socialiai, nesiduriu į veną, vis dar mano venos ir kirkšnys gražios, ir švarios, ir viskas gerai (Jonas).

Tai iš pradžių jų požiūris į mano naują veiklą ir mano susidomėjimą buvo kraupus, nes galvojo, kur aš čia dabar papuolčiau, ir einu link narkomanijos, ir panašiai (Algirdas).

Apibūdindamas savo asmenines patirtis, informantas Jaunius išskyrė dar vieną kontrargumentą, kvestionuojantį kanapių, kaip „pereinamojo narkotiko“ statusą. Pasak tyrimo dalyvio, pirmoji išbandyta narkotinė medžiaga jam buvo alkoholis. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento duomenimis (2016), alkoholinės medžiagas bent kartą gyvenime yra vartoję 82 procentai 15–64 metų Lietuvos gyventojų, tabako gaminius – 67 procentai, kanapes – 23 procentai. Įvertinus legalių narkotinių medžiagų populiarumą ir prieinamumą, galima pagrįstai kvestionuoti, ar kanapės iš tiesų yra pirmoji narkotinė medžiaga, kurią pavartoja tipinis, sunkias narkotines medžiagas vartojantis asmuo. Negana to, net jei tokia medžiaga, o galbūt ir visa tipinė progresijos į sunkiuosius narkotikus grandinė būtų nustatyta, kaip įrodyti, jog būtent viena, o ne bet kuri kita šios grandinės dalis sukelia priežastinį pereinamąjį poveikį? Atsižvelgiant į informantų patirtis, galima abejoti: jei atsakymai į šiuos klausimus lieka neatskleisti, kodėl ši hipotezė pagal nutylėjimą taikoma tik kanapėms, o ne legaliems, lengviau prieinamiems ir populiariesniems narkotikams. Galiausiai, svarbu pabrėžti, jog šiuos klausimus praktikoje būtų prasminga užduoti tik tuomet, jei pati „pereinamojo narkotiko“ hipotezė turėtų tvirtą empirinį pagrindą.

Kad po marihuanos pereisi prie heroino, kad marihuana yra tas „gateway“, kaip čia pasakyti, tas tarpinis – kaip vartai į didesnių narkotikų liūną, bet, matot, kas tada alkoholis yra? Aš asmeniškai net nežinojau, kas tai yra žolė, kanapė, kol nepradėjau alkoholio vartoti su draugais gerinti klubuose, na, vat taip – plotuose. Tai galima būtų teigti, kad alkoholis yra ta pradžia. Gerai, tuomet kas pradeda alkoholį? Galbūt cigaretė? Na, čia toks užburtas ratas (Jaunius).

Antrasis neigiamas diskursas: kanapės – narkotikas, jas vartojantis asmuo – narkomanas. Remiantis daugumos tyrimo dalyvių patirtimis, vienas iš dominuojančių požiūrio taškų, su kuriuo jiems tenka susidurti plačiojoje visuomenėje, – narkomano etiketės priskyrimas. Informantas Jogaila pabrėžė, jog vadovaujantis tokia logika, bet koks narkotinių medžiagų vartojimas turėtų būti priskiriamas narkomanijai – priklausomybės ligai, išsivysčiusiai nuo piktnaudžiavimo kanapėmis ar kitomis narkotinėmis medžiagomis. Anot Jogailos, tokiu atveju šios būklės asmuo turėtų būti gydomas, o ne baudžiamas laisvės atėmimo bausmėmis. Kitaip tariant, šis populiarus

įsitikinimas yra nesuderinamas su egzistuojančia kanapių kriminalizavimo filosofija.

Aš nesakau, gerai, na, nelegalizuokit, bet iš kitos pusės vėlgi, jeigu jau kanapės – narkotikai, tai vadinasi, kad aš esu kanapių vartotojas ir aš esu kaip ir narkomanas. Narkomanija – tai yra liga, tai mane reikia ne bausti, o mane reikia gydyti (Jogaila).

Tyrimo dalyvis Jonas atskleidė, jog šiam nemalonu grįžti vakare namo, kadangi nesinori susitikti apie jo pomėgį žinančių ir teisti nevengiančių kaimynų. Pasak informantės Dovilės, būdama mama, dėl kitų teisimo baimės ji nesijaučia saugi atvirauti, jog vartoja kanapes. Remiantis Jono ir Dovilės patirtimis, galima teigti, jog kanapes vartojantiems asmenims priskiriama narkomano etiketė, visuomenės akyse nėra suvokiama tik kaip nereikšminga šių individų asmenybės dalis. Priešingai, ši charakteristika yra iškeliamą aukščiau kitų asmenybės identiteto ypatumų, tarsi pagrindinis statusas (angliškai – *master status*). Šią koncepciją 20 amžiaus pirmoje pusėje pristatęs JAV sociologas Hughes apibūdino kaip stebėtojų tendenciją tikėti, jog viena konkreiti etiketė ar demografinė kategorija yra svarbesnė už bet kuriuos kitus biografinius, elgesio ar veiklos aspektus (Aspinal, Song 2013). Miethe ir McCorkle (1997) tyrė pagrindinio statuso įtaką skiriant kaltinimus ir bausmes tarp nusikalstamiems susivienijimams priklausančių asmenų. Pasak tyrėjų, įvairūs asmenims priskiriami statusai, pavyzdžiui, narkomanas, psichinis ligonis, smurtautojas prieš vaikus, alkoholikas ar buvęs nuteistasis, daro didžiulę įtaką priimant sprendimus. Žvelgiant pro bausmes skirstančių pareigūnų prizmę, šie statusai modifikuoja kaltinamojo asmeninį identitetą ir apriboja asmens alternatyvas bei galimybes (Miethe, McCorkle 1997). Tyrimo dalyvių patiriama stigma arba išreikšta baimė būti stigmatizuotiems, leidžia suprasti, jog šiai asmenų grupei priskiriamas narkomano statusas gali funkcionuoti kaip pagrindinis statusas. Kitaip tariant, kanapes vartojantys asmenys visuomenės akyse pirmiausia gali būti suvokiami kaip narkomanai, tik po to – kaip papildomų asmenybės identiteto bruožų turintys individai.

Esi atstumtas savotiškai, tai eini vakarais šešėliais, namų pakampėmis, kad niekas tavęs nematytų, kad tu grįžti namo, nes... arba lifte bausis kaimyną sutikti, nes matys tavo raudonas akis ir sakys „narkomanas važiuoja namo“ (juokiasi) (Jonas).

Nors yra gana atvirai rūkančių žinomų mamų... bet man asmeniškai dėl to neramu... niekas tau nieko nepasakys jei pirksi alaus ar net degtinės... bet va, nekalta suktinė – jau baisiausias narkotikas (Dovilė).

Trečiasis tyrime atskleistas neigiamas diskursas: kanapes vartojantys asmenys – žemiausio socialinio sluoksnio atstovai. Anot informantės Joanos, kanapes vartojantys asmenys Lietuvoje yra priskiriami prie žemiausio socialinio sluoksnio atstovų. Pasak jos, taip yra todėl jog bijodami egzistuojančios stigmos, aukštesnį statusą turintys asmenys paprasčiausiai vengia viešumo. Verta prisiminti, jog karjeros atžvilgiu, kanapių kriminalizacijos keliamos grėsmės nėra universalios, todėl tikėtina, jog individai, priklausantys aukštesniesiems visuomenės sluoksniams, rizikuoja patirti didesnę žalą ne tik dėl tiesioginių, tačiau ir dėl netiesioginių kriminalizacijos bei visuomenėje egzistuojančių diskursų pasekmių. Joanos teigimu, gyvenant Lietuvoje, jai neretai tekdavo ginti save ir pomėgį kanapėms nuo šių stereotipų adaptavusių visuomenės narių, nepaisant to, jog ji tuo pat metu studijavo universitete ir dirbo dviejose darbovietėse.

Ne, iš tikrųjų, rūko ir verslininkai, nežinau, ir studentai, verslininkai, ir teisininkai. Žodžiu, didesnė visuomenės dalis rūko negu tu, kas prieš kanapes yra manoma. Lietuvoje galbūt yra tas sunkiai pastebima. Kitas dalykas, aš nemanau, kadangi ta situacija mūsų tokia konservatyvi labai, aš nemanau, kad tie verslininkai labai norėtų pasisakyti, kad jie rūko, bet tikrai rūko <...> Taip, nežinau, kaip čia atsakyti, bet tai, kad mes – žmonės, kurie rūko, esame grupuojami prie vat tos grupės, prie asocialių kažkokių ten, visuomenėje neįsitvirtinusių žmonių grupės. Nes aš, pavyzdžiui, kai rūkiu, aš turėjau du... Aš visada sakydavau žmonėms, kad aš turiu du darbus ir studijuoju per du dalykus, tai ar aš tikrai jau esu tokia žiauri lūzerė, nevykėlė... (Joana).

Kanapių vartojimo poveikio pervertinimas – ketvirtasis negatyvus diskursas. Dalis tyrimo dalyvių atskleidė, jog šiems tiesiogiai ar netiesiogiai yra tekę susidurti su aplinkinių reakcija, pervertinančia kanapių vartojimo keliamą poveikį. Tyrimo dalyvis Benediktas pabrėžė, jog šis stereotipas yra skleidžiamas ir masinės informacijos priemonėse, kurios, užuot švietusios visuomenę ir kovojusios su šiais realybės neatitinkančiais teiginiais, juos skleidžia. Pasak Levine (2003), žiniasklaidos priemonės tendencingai palaiiko ir nušviečia prieš narkotines medžiagas vykdomas iniciatyvas, taip pridedamos prie šių medžiagų demonizacijos įgyvendinimo. Tokios strategijos kompanijoms kuria papildomą vertę ne tik įvaizdžio, tačiau ir pelno generavimo atžvilgiu (Levine 2003).

Net kvailai rodo visur, kaip ten apsirūkęs žmogus atrodo, kaip ten rankos juda, dar ten kažką įsivaizduoja, realiai to gi nėra. Reikia daugiau šviesti, rodyt ir tada reglamentuoti, kas gali, kokiomis sąlygomis kaip, ką daryt (Benediktas).

Kriminalizacija kaip dominuojantis naratyvas: savilegitimacija, sąveika ir poveikis individui

Bandydamas įvardinti, kodėl jo mamos požiūris į kanapes yra neigiamas, tyrimo dalyvis Jonas pažymėjo jos okupuotoje pokarinėje Lietuvoje socializacijos metu įgytas normas ir vertybes. Jis taip pat išskyrė kriminalizacijos kuriamos stigmos reikšmę. Anot jo, pats draudimas vartoti ar laikyti kanapes savaime suponuoja faktą, jog tokio įstatyminio reguliavimo priežastys ne tik yra pagrįstos ar objektyvios, tačiau pakankamos, jog pateisintų su jomis siejamų priemonių griežtumą. Kitaip tariant, sukuriamas numanomas faktas – paslėptas diskursas, jog kanapės ir jų vartojimas ne tik yra kenksminga ar pavojinga veikla, tačiau šios veiklos sąlygotas žalos lygis yra toks reikšmingas, jog pateisintų vykdomą kriminalizavimo politiką. Draudimas šia prasme tampa kur kas galingesnė „žinias“ apie narkotinių medžiagų vartojimo poveikį kurianti priemonė, nei šį reiškinį nagrinėjantys moksliniai tyrimai ir jose pateikiamos išvados.

Aksioma savotiška, tarsi yra taip ir turi būti taip, ir niekaip kitaip mes neįsivaizduojam. Pavyzdžiui, mano mama – penkiasdešimtų gimimo, tai yra tiktais penki metai po Antrojo pasaulio karo pabaigos, teisingai? Tai, ir buvo prie ruso, ir augo kaime, ir auginimas buvo – jokių alkoholių, jokių narkotikų, net kalbų tokių nebuvo, nes ir žmogus apie tai net nebuvo girdėjęs. Ir kada, pragyvenusi didžiąją dalį savo gyvenimo, sužinai, kad tavo vaikas pradeda domėtis narkotikais, neaišku, kuo. Paskui, žinoma, tu matai, kad alkoholis, šnapsas yra, jis parduotuvėse, tu supranti, kad tai yra natūralu, nes leidžia pardavinėti, todėl tai yra natūralu. Aš nežinau, net kaip kitaip paaiškint, jeigu parduotuvėse yra, vadinasi, tai yra legalu ir normalu. Visi taip pasakys, kad tai yra normalu, o jeigu yra draudžiama, vadinasi, tai ne veltui draudžia. Ne veltui draudžia, vadinasi, tai yra baisus narkotikas, suprantat? (Jonas).

Pasak Lyoatard (1984), metanaratyvas – teorija, siekianti suteikti apibendrinantį, išsamų įvairių istorinių įvykių, patirčių, socialinių ir kultūrinių fenomenų paaiškinimą, grįstą universaliomis tiesomis bei vertybėmis. Pagrindinė jų funkcija yra legimituoti galią, autoritetą ir socialines

normas. Metanaratyvai yra siejami su dominuojančia istorija, kuri tampa priimtinausia, patvirtintina ir galbūt „teisinga“, lyginant su kitomis. Ši istorija padeda legitimuoti patį metanaratyvą (Lyotard 1984). Remiantis šia teorine paradigma, kriminalizaciją galima laikyti dominuojančiu naratyvu, apibrėžiančiu ir apibendrinančiu egzistuojančią narkotinių medžiagų kontrolės politiką. Tai tam tikras galios centras, gebantis legitimuoti su jo įgyvendinimu susijusius autoritetus – teisėsaugos institucijas, pateisinti jų įgaliojimus – nuolatos sekti bei persekioti potencialiai nusikaltusius piliečius. Informantų išskirti visuomenėje vyraujantys įsitikinimai šiame modelyje atlieka mažesniųjų naratyvų vaidmenį, kurie tampa legitimuojami didžiojo kriminalizacijos naratyvo. Vis dėlto šis ryšys nėra vienpusis. Kartu pats kriminalizacijos reiškinys taip pat legitimuoja tuos pačius negatyvius diskursus. Kitaip tariant, kriminalizacijos teisingumą galima „pateisinti“ šių diskursų egzistavimu, o jų realybės atitiktį – kriminalizacija grįstos politikos egzistavimu. Nors narkotinių medžiagų kriminalizacija ir demonizacija yra vienas kitą papildantys reiškiniai, jie neturėtų būti tapatinami, kadangi narkotinių medžiagų demonizacija pradėjo egzistuoti gerokai anksčiau, nei įsigalėjo kriminalizacinė politika (Levine 2003).

Remiantis tyrimo dalyvių patirtimis, galima teigti, jog kriminalizacijos kuriama stigma kanapes vartojančius asmenis pasiekia dviem kryptimis. Pirmiausia tai įvyksta tiesiogiai, kadangi pats įstatymo pažeidimas ir su juo gretinamas nusikaltėlio statusas – dar vienas paslėptas diskursas, sukeliantis atsakomąją reakciją, pasireiškiančią mažėjančia asmens saviverte ir savęs tapatinimu su šia etikete. Šiuo atžvilgiu stigma yra kuriama ir perduodama žmogaus ir valstybinių institucijų santykio kontekste. Antroji kryptis – kiti visuomenės nariai, šių stigmą reprodukuojantys tarpusavio interakcijų metu. Kaip jau aptarta, šiame lygmenyje kriminalizacija (ir jai priklausantys diskursai) sąveikauja ar netgi persipina su kitais negatyviais diskursais abipusės legitimacijos procese. Pavyzdžiui, anot tyrimo dalyvio Jono, jo mama tiki kriminalizacinės politikos pagrįstumu, tuo pat metu manydama, jog „pereinamojo narkotiko“ hipotezė atspindi realybę. Vis dėlto informantai šių stigmos krypčių specifiškai neišskyrė, apibendrindami kriminalizacijos ir negatyvių diskursų poveikį, kaip darantį žalą jų savivertei.

Tikrai taip, todėl, kad vis tiek kiekvienas žmogus ten turi liūdnesnių momentų savo gyvenime, tai tada taip. Pradedi galvot, kad čia tas nesiseka, anas nesiseka, tas nepasisekė, to negavai, ko norėjai, na, ir dar tos kanapės dar... O tai čia dar ir narkomanė kiti galvoja, dar čia policija persekioja. Taip, iš karto savivertė tokia kaip ir žemėja, nes tu save kaip ir priskiri prie tos visuomenės dalies, kuri yra priskiriama tiem žmonėm,

kurie laužo tuos įstatymus. Tai taip automatiškai, kad tu ten žemesnis jautiesi, nei kad iš tikrųjų esi, aš manau (Joana).

Deviantinės etiketės įveikos mechanizmai

Pirmasis atskleistas įveikos mechanizmas – vartojimo fakto slėpimas. Pasak Hammersley (2017), įskaitant alkoholio vartojimą, narkotinių medžiagų vartotojai sudaro didžiąją dalį visuomenės narių. Siekiant išlaikyti funkcinę socialinę tapatybę, šiems asmenims itin svarbu sumažinti narkotikų vartojimo keliamą stigmą. Anot autoriaus, to siekiama įvairiais būdais, pavyzdžiui, akivaizdžiai nepriimtina narkotinių medžiagų vartojimą priskiriant vienkartiniam, situacijos išprovokuotam elgesiui, apibrėžiant kitus narkotinių medžiagų vartojimo stilius kaip blogesnius, ar tiesiog nuslepiant patį vartojimo faktą (Hammersley 2017). Priklausomai nuo situacijos informantai pripažino kanapių vartojimą slepiantys nuo savo šeimos narių, giminių, bendradarbių, draugų ar plačiosios visuomenės. Dalis tyrimo dalyvių akcentavo, jog tokio pobūdžio informaciją apie save aplinkiniams renkasi atskleisti itin selektyviai, prieš tai įsitikinę, jog šie nesureaguos neigiamai ir jiems nepakenks. Remiantis informantų patirtimis galima teigti, jog vartojimo fakto slėpimo mechanizmas yra naudojamas ne tik siekiant išvengti su kanapėmis susijusios stigmos, pasireiškiančios negatyvia aplinkinių reakcija, tačiau ir apsaugant nuo kriminalizacijos keliamų grėsmių. Pirmuoju atveju jis taikomas neatskleidžiant arba selektyviai dalinantis su tuo susijusia informacija, antruoju – slepiant tiesioginius kanapių įsigijimo, laikymo, vartojimo aspektus.

Tai reiškia, tarkim, kai jau pasiimi toj vietoj paketuką, įsidedi į kokią nors gilesnę kišenę, kad jeigu būsi kokiam prekybos centre, nežinau, ar už autobusą mokėsi, kad betraukiant kokį nors daiktą neiškristų, neužsiuostų šalia sėdint. Vartoti eini į nuošalesnę vietą, tai galbūt, nežinau, renkiesi miškelį, o ne kiemo suolelį, tikrai ne prie laiptinės ar dar kažkaip tai (Kamilė).

Antrasis atskleistas įveikos mechanizmas – pozityvaus identiteto konstravimas. Tyrimo dalyvis Jonas buvo vienas iš pirmųjų aktyvistų Lietuvoje, suorganizavusių viešas protesto akcijas, kuriomis buvo siekiama švelnesnės kanapių reguliavimo politikos. Vėliau iš jo estafetę perėmus kitiems asmenims, buvo įkurta pirmoji nevyriausybinė organizacija, užsibrėžusi užtikrinti šių iniciatyvų tęstinumą. Anot Jono, vienas iš didžiausių kanapių aktyvistų pasiekimų Lietuvoje yra „Kanapių kultūros dienos“

konceptijos išpopuliarinimas. Ši diena minima kiekvienų metų balandžio 20-ąją, kadangi yra siejama su tarptautiniu kanapių vartojimą identifikuojančių simboliu – „420“.

Taip, tai buvo pirmi vieši išėjimai prie Seimo su plakatais ir netgi su „medija“, vadinkime, nors nebuvo jos gausu, nebuvo daug, nereikia tuo girtis, čia irgi menkas darbas, bet kažką tie išėjimai, galbūt ta drąsa, galbūt įtakėjo, ir dabar tie žmonės, kurie seka tomis pėdomis, vadinkime, kurie perėmė tą legalizacijos vėliavą visą, jie įkūrė „Žaliojo žiedo draugiją“, apie kurią aš svajojau <...> Tai po mano tų piketų sekė tų kelių metų pertraukėlė, ir jo, tie pasekėjai, jie perėmė vėliavą, jie surengė, viską pavadino, apipavidalino gražiai, įdėjo į gražų popieriuką, pavadino Kanapių kultūros diena, ir šiais metais, balandžio dvidešimtą dieną, buvo bene trečioji Kanapių kultūros diena (Jonas).

Iš pirmo žvilgsnio „Kanapių kultūros dienos“ koncepcija siekiama švelnesnio įstatyminio reguliavimo, tačiau narkotinės medžiagos vartojimo sugretinimas su kultūriniu fenomenu taip pat indikuoja bandymą kurti pozityvias asociacijas, siekiančias sumažinti arba panaikinti egzistuojančią stigmą kanapių bei jas vartojančių žmonių atžvilgiu. Tai iš dalies patvirtina faktas, jog minėdamas savo pomėgį kanapėms, informantas Gabijus šį reiškinį apibūdino tuo pačiu „kanapių kultūros“ terminu. Šis pavyzdys leidžia manyti, jog naujasis žodžių darinys ne tik sėkmingai prigijo, jis taip pat yra alternatyva dominuojančioms lingvistinėms išraiškoms, galimai kurdamas pozityvesnį kanapių ir jas vartojančių asmenų vaizdinį jų pačių bei kitų visuomenės narių akyse.

Nežinau, labai su artimaisiais nieko plačiau nesakau, kad, tiesiog jie labai supranta tos visos kanapių kultūros, jiems labai būtų paaiškint sunku, kas tai yra, tai nelabai aš jiems... Stengiuosi viską kuo labiau tik tarp savų kelių ten žmonių, tai, nemanau... <...> Na, po biški gal jie ir gerėja, manau, nes vis tiek gal po biški daugiau ir sužino apie kanapių kultūrą, kad ji nėra kažkokia labai..., na, vienas iš tų narkotikų blogų (Gabijus).

Trečiasis deviantinės etiketės įveikos mechanizmas – draugų rato selektyvumas. Apibūdinami save supančių aplinkos grupių požiūrį į kanapes ir jas vartojančius asmenis, visi be išimties informantai išskyrė draugų kategoriją. Anot jų, draugai yra labiausiai toleruojanti, palaikanti bei kanapes vartojanti grupė jų aplinkoje. Nenuostabu, jog draugų ratui priklausantys asmenys taip pat yra tie, su kuriais dažniausiai atviraujama šia tema. Dalis tyrimo dalyvių atskleidė, jog tarp šių draugų jų gyvenime egzistuoja

akivaizdus selektyvumo komponentas. Informantas Agnius pažymėjo, jog pradėjęs vartoti kanapes, pamažu pradėjo keistis jį supančių asmenų charakteristikos: kanapių nevartojančius ir šio veiksmo netoleruojančius individus pakeitė priešingų patirčių ir įsitikinimų asmenys. Anot jo, šie pokyčiai vyko abiem kryptimis: Agniaus naujų draugų paieškas lėmė jų nepritarimas kanapių vartojimui, o draugų – pasikeitęs požiūris į jo asmenį bei galimas bendrų interesų stygius ar nesaugumo jausmas.

Pastaraisiais metais su labai nedaug žmonių bendrauju, kurie visai visai nevirtotų, ir kurie visai visai nevirtotja, tai dažniausiai su manim pavirtotja <...> Čia galbūt ne jų bendravimas keitėsi, bet tu pats po truputį pradedi atsitraukti nuo tų žmonių, kurie nerūko. Vis tiek jie negali taip pat palaikyt, kaip tu, jeigu jie nerūko. Kad ir kartais rūko, bet vis tiek jie supranta, kaip veikia ta medžiaga. Po truputį tu nuo jų šaliniesi, nes jie tiesiog keičia į tave galbūt požiūrį ir jie nebenori su tavim draugaut <...> Jo, nežinau net kaip, čia labai sudėtinga pasakyt. Aš negaliu įvertinti, ką jie galvoja. Nežinau, ką jie galvoja, bet asmeniškai tu pradedi trauktis dėl kažkokių priežasčių. Negaliu įvardinti, ar ten tu pasidariai jiems neįdomus, ar pavojingas, ar dar kažkoks atrodai, nežinau. Tiesiog laikui einant, aplinkui pasidaro mažiau žmonių, kurie nerūko, negu rūkančių (Agnius).

Dalis informantų pabrėžė, jog tarp jų draugų yra tiek kanapes vartojančių ar bent kartą bandžiusių tai daryti, tiek šia tema apskritai nesidominčių asmenų. Dauguma tyrimo dalyvių atskleidė, jog kanapių vartojimui prieštaraujančių individų jų draugų rate paprasčiausiai nėra. Pasak Salvijaus ir Dovilės, tai nėra atsitiktinumai: tokie žmonės jų aplinkoje nebūtų laikomi draugais.

Aišku, jeigu būtų tas draugų ratas, aš nežinau, kaip būtų, jeigu tokių atsirastų, bet man tokie čia būtų jau ne kaip draugai, sakyčiau (Salvijus).

O tokių individų, kurie kažkuo nepatenkinti, aš tiesiog neįsileidžiu į savo aplinką (Dovilė).

Informantas Jogaila atskleidė, jog draugų rato selektyvumas – ne tik kanapių vartojimo stigmą mažinanti priemonė. Anot jo, kadangi į policijos akiratį dažniausiai patenka jauni žmonės, dėl savo neatsargių veiksmų tampantys kriminalizacijos aukomis, siekiant apsaugoti save, geriau tokių kompanijų vengti.

Kitas dalykas, tai vėlgi – neprasidėk su jaunimu, nes jie gi dažniausiai įkliūna. Nes jaunimėlis, tai kaip jaunimėlis: sėdi, triukšmingi jie, viską, o paskui – pokšt, pokšt, o žiūrėk ir papuola. Na, žiūrėk ir papultum tu kaip nors, žiūrėk, dar įpainios ir patį (Jogaïla).

Apibendrinimas

Dalis kanapes vartojančių asmenų nevengia jomis dalintis draugų būryje, todėl rizikuoja būti teisiami ne tik už jų laikymą ar vartojimą, tačiau ir už platinimą. Nors įstatyminėse formuluotėse su kanapių kriminalizacija susijusios bausmės yra universalios, realybėje ši priemonė gali sąlygoti skirtingas pasekmes individų karjeroms, jų perspektyvoms ar su šiais aspektais siejamais ateities planais. Dėl kriminalizacijos keliamų grėsmių kanapes vartojantys individai priversti patirti nuolatinį stresą, kartais pereinantį į paranoją. Egzistuojančios kriminalizacinės politikos motyvų kvestionavimas tarp kanapes vartojančių asmenų gali tapti nepasitikėjimo valstybe ar jos institucijomis šaltiniu. Kriminalizacijos faktas kanapių vartotojus prilygina nusikalstamo pasaulio atstovams, jų ir valstybės institucijų sąveikos kontekste formuodamas stigmą, menkinančią šių asmenų savivertę. Patekę į teisėsaugos akiratį, kanapes vartojantys asmenys rizikuoja ne tik sulaukti negatyvios artimųjų reakcijos, tačiau tam tikrose situacijoje – ir jiems pakenkti. Kanapių kriminalizacija blokuoja galimybes vykdyti šios medžiagos kokybės kontrolę, todėl didėja rizika įsigyti nekokybišką narkotinę medžiagą ir pakenkti sveikatai. Dėl savo represinio pobūdžio kriminalizacinė politika apsunkina pagalbos teikimo procesą priklausomybės ligomis sergančioms asmenims.

Visuomenėje vyraujantys neigiami diskursai apie kanapes jas įvardija perineamuojamu narkotiku, suponuodami priežastinį ryšį tarp kanapių ir sunkiųjų narkotinių medžiagų vartojimo. Jie taip pat pervertina kanapių keliamą poveikį, ilgalaikio vartojimo pasekmėmis laikydami drastišką individų kognityvinių gebėjimų mažėjimą. Negatyvūs diskursai apie kanapes vartojančius asmenis jiems priskiria narkomanų etiketes, kurios veikiausiai tampa šių asmenų „pagrindiniu statusu“ bei sutapatina juos su žemiausio visuomenės sluoksniu atstovais. Nors šie diskursai neturi empirinio pagrindo, jie legitimuojami apibūsės sąveikos su kriminalizacine politika procese. Savo ruožtu narkotinių medžiagų kriminalizacija taip pat veikia kaip metanaratyvas, pats savyje talpinantis menamą šiomis priemonėmis grįstos politikos legitimavimo mechanizmą – paslėptą diskursą, preizumuojantį, jog kanapių vartojimo keliamas neigiamas poveikis yra toks ryškus, jog proporcingas

jam neutralizuoti skirtas atsakas yra kriminalizacinės ideologijos pagrindu vykdoma narkotinių medžiagų kontrolės politika. Kitas kriminalizacijos formuojamas diskursas – kanapes vartojančių asmenų ženklėjimas nusikaltėlių etiketėmis. Visų šių diskursų poveikis kanapes vartojantiems asmenims – stigmatizacija, perduodama ir reprodukuojama kanapes vartojančių asmenų ir valstybės institucijų interakcijų metu bei sąveikaujant su kitais visuomenės nariais.

Deviantinės etiketės įveikos mechanizmai naudojami siekiant stigmatizacijos mažinimo ir vengiant kriminalizacijos keliamų grėsmių. Kanapes vartojantys asmenys deviantinę etiketę įveikia vartojimo faktą slėpdami nuo artimųjų ar plačiosios visuomenės narių, adaptuodami tarp kanapių aktyvizmu užsiimančių asmenų gimusią „kanapių kultūros“ koncepciją (kaip būdą pozityviai konstruoti kanapes vartojančio asmens identitetą, priešinantį egzistuojantiems neigiamiems diskursams) ir selektyviai formuodami juos supantį draugų ratą. Be pozityvaus identiteto konstravimo, kiti išvardinti mechanizmai gali būti naudojami siekiant abiejų deviantinės etiketės įveikos tikslų, pastarasis – tik stigmatizacijos mažinimo.

Siekiant atskleisti visą egzistuojančios narkotinių medžiagų kontrolės politikos poveikio spektrą, būtina toliau plėtoti tyrimų lauką, analizuojantį subjektyvias narkotines medžiagas vartojančių asmenų patirtis, skatinti tarpdalykinį bendradarbiavimą grįstas mokslinių tyrimų iniciatyvas.

Literatūra

- Aspinall, P. J., Song, M. 2013. „Is race a ‘salient’ or ‘dominant identity’ in the early 21st century. The evidence of UK survey data on respondents’ sense of who they are”. *Social Science Research* 42 (2): 547–561.
- Barnes, C. W., Kingsnorth, R. 1996. „Race, drug, and criminal sentencing: Hidden effects of the criminal law”. *Journal of Criminal Justice* 24 (1): 39–55.
- Beckett, K., Herbert, S. 2009. „The Consequences And Costs Of Marijuana Prohibition”. Prieiga per internetą: <https://faculty.washington.edu/kbeckett/The%20Consequences%20and%20Costs%20of%20Marijuana%20Prohibition.pdf> [žiūrėta 2020 03 22].
- Boeri, M. 2015. „Why are politicians still referring to marijuana as a gateway drug. Prieiga per internetą: <https://theconversation.com/why-are-politicians-still-referring-to-marijuana-as-a-gateway-drug-39348> [žiūrėta 2020 04 17].
- Cabral, S. T. 2017. „The 15th anniversary of the Portuguese drug policy: Its history, its success and its future”. *Drug Science, Policy and Law* 3.
- Cininas, A. 2018. „Lietuvos žinių studija: kur veda drakoniškos bausmės už suktinę?“. Prieiga per internetą: <https://www.lzinios.lt/Multimedija/276369> [žiūrėta 2019 09 16].

- Crossman, A. 2018. „An Overview of Labeling Theory“. Prieiga per internetą: <https://www.thoughtco.com/labeling-theory-3026627> [žiūrėta 2020 02 21].
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction 2016. *European drug report: Trends and developments*. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Luxembourg City.
- Global Commission on Drug Policy. 2018. „Regulation – The Responsible Control of Drugs“. Prieiga per internetą: <http://www.globalcommissionondrugs.org/wp-content/uploads/2018/09/2018-Report-Media-Kit-2-ENG.pdf> [žiūrėta 2019 12 05].
- Goode, E. 2018. „Howard Becker, Drug Use and the Sociology of Deviance“. *Journal of Drug Abuse* 4 (1): 8.
- Greenslit, N. 2014. „How Neuroscience Reinforces Racist Drug Policy“. Prieiga per internetą: <https://www.theatlantic.com/health/archive/2014/06/how-bad-neuroscience-reinforces-racist-drug-policy/371378/> [žiūrėta 2020 04 06].
- Hammersley, R. 2017. „How and Why Addiction is socially constructed“. Doi: 10.13140/RG.2.2.17828.48008.
- Husak, D., Marneffe, P. 2005. *The Legalization of Drugs: For & Against*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levine, G., H. 2003. „Global drug prohibition: its uses and crises“. *International Journal of Drug Policy* 14: 145–153.
- LR Seimas. 2000. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. 2000. Valstybės žinios 2000, Nr. 89–2741.
- Lytard, J. F. 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Miethe, T., McCorkle, R. 1997. „Gang membership and criminal processing: A test of the “master status” concept“. *Justice Quarterly* 14 (3): 407–427.
- Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento internetinis puslapis. Prieiga per internetą: <https://ntakd.lrv.lt/lt/statistika-ir-tyrimai/narkotiku-vartojimas-ir-ju-padariniai> [žiūrėta 2019 10 18].
- Nutt, D. J., King, L. A., & Phillips, L. D. 2010. „Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis“. *The Lancet* 376: 1558–1565.
- Pasaulio sveikatos organizacijos internetinis puslapis. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/en/news-room/detail/27-06-2017-joint-united-nations-statement-on-ending-discrimination-in-health-care-settings> [žiūrėta 2020 01 10].
- Schiraldi, V., Ziedenberg, J. 2003. „Costs and Benefits? The Impact of Drug Imprisonment in New Jersey“. Prieiga per internetą: <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/nj-low.pdf> [žiūrėta 2019 08 07].
- Varkalys, P. 2019. „LR BK 259 Str. 2 d. Kriminalizavimo Proporcingumas“. *Teisės apžvalga* 1 (19): 89–117.

The Significance of Deviant Label for Adults who use Recreational Cannabis: Effects and Coping Mechanisms

Summary

Cannabis – the most popular illegal drug in Lithuania. Due to an increasing amount of scientific evidence questioning the effectiveness of criminalization based drug control policies, this philosophy seem to be losing it's dominant status. However, it's still widely popular in a lot of different countries including Lithuania: punishments for it's violations were hardened in 2017. There are a lot of scientific studies discussing the effects of drug criminalization on a macro scale. However, there is a lack of research discussing how criminalization based policies effect the personal lives of people who use these illegal substances. Consequently, the criminalization of drugs fosters the environment which is ideal for spreading and reproducing negative discourses about illegal drugs and it's users. Along with criminalization itself, these negative discourses help to create and define the deviant label that is associated with the use of these illegal substances. Therefore, in order to understand how the deviant label affects the life of cannabis users, it's is important to understand the effects of both of it's constituting parts – the criminalization of drugs and the existing negative discourses related to the usage of cannabis. Lastly, in order to understand the full spectrum of effects that the deviant label produces, it's vital to uncover the coping mechanisms that are being applied by the cannabis users in order to combat these negative effects. Analysis of the collected data has revealed that the criminalization of drugs reciprocally interacts with the negative discourses about cannabis and it's users in a process of two way legitimization. Furthermore, the criminalization phenomenon also acts as a metanarrative, because it contains hidden discourses, legitimizing the institutional powers associated with it's implementation and application. The results of the research also revealed that the impact of criminalization at the individual level is much broader than the statistical categories currently used to describe it's effect on a macro level; stigmatization is the primary consequence of negative discourses about cannabis and it's users; the features of coping mechanisms that helps to minimize the consequences of deviant label contains measures that reduces stigmatization and protects against the threats of criminalization.

Keywords: deviant label, recreational cannabis, criminalization of drugs.